

Ulusal hemşirelik dergilerinin araştırma ve yayın etiği politikalarının dergi internet siteleri üzerinden incelenmesi

Examination of national nursing journals' websites for their research and publishing ethics policies

Şerife YILMAZ GÖREN^a, Neyyire Yasemin YALIM^b

Amaç: Ulusal hemşirelik dergilerinin yayın politikalarında yayın etiğine ve buna ilişkin kurallara ne ölçüde yer verdiklerini internet sitelerinde bu konuda yer alan bildirimleri değerlendirerek incelemek.

Yöntemler: Çalışmanın evrenini, hemşirelik alanında akademik yayın yapan ve 2015 yılı itibariyle yayın hayatına devam etmekte olan toplam 15 ulusal hemşirelik dergisi oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında yayın yapan tüm hemşirelik dergilerinin internet siteleri incelenmiş; internet sitelerindeki yayın etiğine ilişkin ifadeler başlıklar altında toplanarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler frekans analiziyle değerlendirilmiştir. **Bulgular:** Araştırmaya katılan hemşirelik dergilerinin hepsi hakemli dergi olup, % 53,3'ü de indeksli dergidir. İncelenen hemşirelik dergilerinin internet sitelerindeki içeriğe ilişkin değerlendirmede; dergilerin % 93,3'ü dergiye yayınlanmak üzere sunulan yazıların daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmak üzere kabul edilmemiş ve değerlendirme altına alınmamış olmasını; % 73,3'ü daha önce sunulan çalışmaların sunulduğu toplantı adı, yer ve tarihin belirtilmesini; % 53,3'ü insan ögesini kapsayan tüm araştırmalarda Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uyulmasını; % 60,0'ı etik kurul kararı gerektiren çalışmalar için etik kurul kararı alınmış olmasını; % 53,3'ü alınmış olan etik kurul kararının belgelendirilmesini ve bir kopyasının dergiye gönderilmesini; % 53,3'ü gönderilen araştırmalarda katılımcılar ya da vasilerinden aydınlatılmış onam alındığının belirtilmesini; % 73,3'ü araştırma için maddi destek veya herhangi bir kurumdan fon sağlanmışsa belirtilmesini, yazar(lar)ın bu desteği sağlayan kurumlarla çıkar ilişkisi içinde olup olmadığını "Çıkar çatışması" başlığı altında bildirilmesini; % 60,0'ı telif haklarıyla ilgili yazarlara bilgi vermekte ve dergiye devretmesini istemektedir. **Sonuç:** İncelenen dergilerin kullandıkları ortak bir standart olmadığı, dergilerin yayın etiği ile ilgili süreci elektronik ortamda yeterli düzeyde belirtmedikleri, bazı konularda detaylı, bazı konulardaysa kısa açıklamalar halinde yetersiz bilgi verdikleri görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik dergileri, yayın etiği; web sitesi

--

Objective: To examine to what extent the national journals of nursing announce their policies about publication ethics and related rules on their websites. **Methods:** Target population of the study is all the national academic nursing journals which are being published in Turkey as of 2015; total number of the journals that meets this criterion is 15. composed totally of 15 national nursery journals performing academic publication about nursery and which are active as of 2015. Websites of all these journals are examined and the expressions about publication ethics on their websites are gathered and classified. The data

^a Öğr.Gör., Düzce Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu ✉ serifeyilmaz83@hotmail.com

^b Prof. Dr., Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Tıp Tarihi ve Etik ABD

Gönderim tarihi: 17.07.2015 • Kabul tarihi: 29.08.2015

is evaluated by frequency analysis. **Results:** All the journals included in the research are peer-reviewed and 53.3% of them are indexed. The content analysis of the website texts revealed that 93.3% of the journals require that the submitted papers should not have been published beforehand in any other journals nor accepted for publication or taken under evaluation. 73.3% want the name, place and date of the meeting if the submitted studies were previously presented in a scientific occasion. 53.3% of them require the researchers to follow Helsinki Declaration's rules in all studies including human subjects and 60% of them ask ethics committee decisions to be taken for studies requiring ethical council decision; where 53.3% want these decisions to be documented. 53.3% of the journals want researchers to declare informed consents either from the participants or representatives of the participants of the research were received. 73.3% of the journals require a declaration that indicates financial support or funding received from any organization under the rubric of conflict of interest. 60% of them inform authors about copyright issues and ask the authors to fill up a copyright transfer form. **Conclusion:** It was observed that examined journals have no common standards, that they do not sufficiently mention the process about publication ethics in electronic environment, that they sometimes provide too much details and sometimes insufficient information in the form of short explanations.

Key words: Nursing journals, publication ethics; websites

Giriş

Bilimin birçok tanımı yapılmaktadır. Türk Dil Kurumu'na göre bilim; belli bir konuyu bilme isteğinden yola çıkan, belli bir amaca yönelen bir bilgi edinme ve yöntemli araştırma süreci olarak tanımlanmaktadır (1). Uzbay (2006) ise bilimi; insanların kendilerini ve çevrelerindeki diğer varlıkları anlamak ve bu varlıkların birbirleri ile ilişki ve etkileşmelerini inceleyip, oluşan olayları açıklayabilmek için uyguladıkları yöntem ve etkinlikler ile ilk çağlardan günümüze kadar elde edip biriktirerek yeni kuşaklara aktardıkları bilgilerin tümü olarak tanımlamaktadır (2).

Toplumların ilerlemesi ve yaşamlarını devam ettirebilmeleri için bilim vazgeçilmezdir. Bilim evreni anlamayı, yorumlamayı, doğru bilgiyi yanlış bilgidan ayırt edebilmeyi ve onu sistematik şekilde insanlık yararını gözeterek değerlendirmeyi amaç edinmektedir (2, 3).

Bilim insanları, bilimsel yöntemleri kullanarak bilinmezi biliniyor kılmak, belli bir sorunun çözümüne yanıt aramak, sosyal ve kültürel unsurları tanımlayıp açıklamak, elde edilen verileri insanlık ve doğa yararına kullanmak amacıyla bilimsel araştırmalar yapmaktadırlar. Aynı zamanda elde edilen bilgiyi diğer bilim insanları ile paylaşmakta ve bu bilgileri topluma duyurmaktadır (2, 3, 4). Yeni bilgiler sadece yayınlanarak gerçeklik kazanır ve bilimsel bilgi adını alır. Bu nedenle bilimsel araştırmacı sadece bilim yapmakla kalmamalı, aynı zamanda bilimi yazmalıdır (5). Bu, bilimsel olduğu kadar etik bir zorunluluktur (2).

Bilimde kendini ifade etmenin tek yolu yayındır. Gerard Piel'in de dediği gibi yayınsız bilim ölüdür. Araştırma yayına dönüşmeden bir anlam ifade etmez. Yayınlanmamış bilimsel bilgi, dile getirilmemiş düşünce gibi anlamsızdır. Bilim adamları yayınlarıyla tanınır ve değerlendirilirler (5, 6, 7). Bilimsel bir çalışma tamamlandıktan sonra elde edilen bilgilerin yayınlanması bilimsel yöntemin son adımı ve en önemli aşamasıdır. Araştırma sonuçlandığında yeni bilimsel bilgidan bilim dünyasını haberdar etmek gerekir (8). Ulaşılan bu bilgi, bilimsel dergiler ve akademik yayınlar, internet yayınları, popüler basındaki yayınlar ve medya yoluyla bilim dünyasına ulaştırılır (9). Bilimsel bilginin bilim dünyasına tanıtılmasının en etkili yolu bilimsel dergilerde yayınlamaktır (2).

Bilimsel dergiler, belli aralıklarla çıkan ve kendilerine özgü kuralları ve uygulamaları olan belli standartlara göre makale metinlerini içeren yapıtlardır (10). Bilimsel dergiye sunulan makale yayın aşamasına gelene kadar belli süreçlerden geçer; bazılarının yayınlanmasına, bazılarının yeniden düzenlendikten sonra yayınlanmasına, bazılarının reddedilmesine karar verilir (8). Bilimsel dergilere yayınlanmak üzere gönderilen makalelerin genel olarak geçirdiği süreci Sop (2014) beş aşamada değerlendirmiştir (11).

Birinci aşama, makalenin dergiye gönderilmesidir. Bu aşama, dergiye sunulan makalenin editör kontrolünden geçmesidir. Bu aşamada makale editör tarafından reddedilebilir ya da konu ile ilgili hakem ataması yapılabilir.

İkinci aşama, ön kabulü yapılan makalenin değerlendirilme sürecidir. Değerlendirme sürecinde, dergiye sunulmuş olan makale hakkında hakemler, doğrudan yayınlanabilir, düzeltilip yayınlanabilir ya da yayınlanamaz şeklinde detaylı bir değerlendirme raporu sunmaktadır.

Üçüncü aşama, editörün hakemlerden gelen değerlendirme raporlarını inceleyerek mevcut duruma ilişkin bir rapor düzenlediği aşamadır. Bu aşamada editör hakemlerden olumlu yanıt gelmiş olsa bile makaleyi yayınlamama kararı verebilir. Kuşkusuz bu kararın sağlam gerekçeleri olmalıdır.

Dördüncü aşama, makale yazarının, kabul edilen makalesi için varsa gerekli düzeltmeleri yerine getirip son kontrollerini yaparak çalışmasını tekrar editöre ilettiği aşamadır.

Beşinci aşama, yapılan tüm değerlendirme ve düzeltmelerin editör tarafından kabul edildiği ve makale için yayın onayının verildiği aşamadır.

Bilim, etik ve yayın etiği

Bilimsel ve akademik yaşamın en önemli temel taşlarından biri etikdir (12). Etik, ahlaksal olanın özünü ve temellerini araştıran bir bilimdir. İnsanın kişisel ve toplumsal yaşamındaki ahlaksal davranışları ile ilgili sorunları ele alıp inceleyen felsefe dalıdır (13). Doğası gereği bilimin, aldatmalardan, yanıltmalardan uzak olması gerekir (3). Bilimin temeli, olmazsa olmazı dürüstlüktür. Bilimsel yanıltmaların ve sapmaların birçok nedeni bulunmakla birlikte; İnci'nin de belirttiği gibi dürüstlük ilkesindeki kırılma önemli bir noktadır (7). Bilimde ve bilimsel araştırmada ilerleme, güvene dayanır. Bilim insanları, bilim dünyasının ve toplumun kendilerine duyduğu güveni koruyacak şekilde araştırmalar yapmak zorundadır (8). Bilim insanları, bilgi üretirken sonuçların sorumluluğunu üstlenmeli, hem ahlaki hem mesleki standartlara uygun çalışmalı, halkın bilime olan desteğini güvence altına almak için topluma karşı sorumluluk sahibi olmalıdır (9) Bilimsel bir yayının etik açıdan iyi sayılabilmesi için bilimsel değerlere bağlı kalınması gerekmektedir (6).

Bilimsel çalışma ve elde edilen verileri yayın yapma, iyi bir planlama gerektiren zor bir iştir. Etikdışı davranışlardan kaçınmak için bazı temel kurallara uygun davranmak gerekmektedir (14). Bilimsel yayınlarda genel ahlak kavramının ayrılmaz bir parçası olan bilimsel yayın etiği göz önünde bulundurulmalıdır. Dünyada 1970'lerden sonra yayın etiğine önem verilmeye başlanırken, ülkemizde ise daha çok 2000'li yıllarda bu konu hakkında konuşulmaya başlandığı bilinmektedir (15). Bilimsel yayın etiği genel anlamda bilimsel bilgiyi yayınlarken doğruyu yanlıştan ayırma yeteneği olarak tanımlanabilir (7, 16). Araştırmaların düzenlenmesi, uygulanması ve sonuçların yayına dönüşmesi aşamalarının tümünde dikkat edilmesi gereken etik kurallar bulunmaktadır (3). Töreci (2010); yayın etiğini, bir araştırmanın planlanmasından, uygulanmasından, yazı haline getirilmesinden yayınlanmasına kadar geçen bütün safhalarda araştırmacıların, araştırmacıların bağlı olduğu kuruluşların, varsa destekleyicinin, editörün, bilimsel

hakemin, hatta o yayını okuyan kişilerin gözetmesi ve uyması gereken dürüstlük kurallarının tümü olarak tanımlamıştır (15). Bu çalışmada yayın etiğinin ayrıntılı irdelenmesinden ziyade, ulusal hemşirelik dergilerinin yayın politikalarında yayın etiğine ve buna ilişkin kurallara ne ölçüde yer verdikleri, internet sitelerinde bu konuda yer alan bildirimler bağlamında incelenecektir.

Yayın etiği ihlalleri ve nedenleri

Son yıllarda sadece ülkemizde değil, tüm dünyada yayın sayısında artış görülürken etik ihlallerin de artmış olduğu, denetim kuralları üzerinde eskiye oranla daha titizlikle durulduğu, görülmektedir (4, 7). Yapılan pek çok çalışmada da bu konuya değinilmiş ve nedenler üzerinde durulmuştur. Bireysel özellikler, toplumun yapısı, değerler ve ekonomik nedenler, atanma ve yükseltmelerde nicel ölçütlerin ağırlığının artması, yayın sayısının geçmişe oranla daha fazla önem kazanması, yayın sayısının bilimsel başarı ölçütü olarak görülmesi, hızlı yükselme hırısı, ismini yayınlarda sık görme arzusu (Hollywood Sendromu), eğitim yetersizliği, para kazanma hırısı, psikiyatrik kişisel bozukluklar bu nedenlere örnek olarak verilebilir (4, 7, 17).

TÜBA'nın (2002) hazırlamış olduğu raporda bilimde etikdışı davranışların nedenleri eğitim eksikliği, bireysel özellikler, bilimde niceliğin, niteliğin önüne geçmesi ve burs, proje veya sanayi desteğini yitirme korkusu gibi mali nedenler olmak üzere dört başlık altında toplanmaktadır (8).

Bilimde etikdışı davranışların farklı birçok nedeni bulunmakta ve çalışmanın yapılmaya başladığı andan itibaren yayınlanmasına kadar birçok aşamada etik ihlaller yapılmaktadır. Bununla birlikte yapılan etikdışı davranışlar sıklıkla bilimsel makale dergiye gönderilip yayına dönüştüğünde fark edilmektedir. Etikdışı davranış, yazar, hakem ya da editör kaynaklı olabilir (3, 7, 8). Etikdışı davranış iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi kötü niyetle yapılmayan, ancak bilimsel metodolojiye uymayarak yanlış sonuçlara yol açan araştırmaları tanımlayan “özensiz araştırma veya disiplinsiz araştırma”, diğeri ise bilinçli olarak, kötü niyetle araştırmanın sonuçlarının saptırılması ve değiştirilmesini tanımlamak için kullanılan “bilimsel sahtekarlık, bilimsel yalancılık, bilimsel saptırma”dır (12). Bilimde etikdışı davranışlar TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nde aşağıdaki şekilde belirtilmiştir.

- a) Uydurma
- b) Çarpıtma
- c) Aşırma
- ç) Tekrar Yayın
- d) Dilimleme
- e) Desteklenerek yürütülen araştırmaların sonuçlarını içeren sunum veya yayınlarda destek veren kurum veya kuruluşun desteğini belirtmesi gerekirken belirtmemek.
- f) Birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının sunum veya yayınında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerini çıkartmak veya yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar veya yazarlar eklemek veya yazar sıralamasını uygun olmayan bir biçimde düzenlemek.
- g) Kendi çalışmasından usulüne uygun olarak kaynak göstermeden alıntı yapmak.
- g) Kurumca sağlanan kaynakları usulüne ve amacına aykırı bir biçimde kullanmak.
- h) Hakem, danışman, editör, panelist, moderatör, izleyici, raportör ve benzeri görevleri kötüye kullanmak.
- i) Asılsız veya dayanaksız olarak etik ihlal iddiasında bulunmak.
- i) Etik ilkeleri ile bağdaşmayan diğer davranışlarda bulunmak (18).

Ayrıca TÜBA yayınladığı raporda, bilimsel makale yazılırken yazarların sıralanması, gereç ve yöntemler, kaynak gösterimi, bilimsel yayınlarda teşekkür gibi bazı aşamalarda da etik sorunlar çıkabileceğine değinmiştir (8). Buna ek olarak YÖK yayınladığı “Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri” başlıklı metinde bilgilendirmeden rıza alma, gönüllü katılım ilkesinin ihlal edilmesi ve gizlilik ilkesinin ihlali konularına da yer vermiştir (19).

Araştırma ve yayın etiği açısından bilimsel dergiler ve editörün rolü

Bilimsel dergiler, bilim insanlarının çalışmalarından toplumu ve meslektaşlarını haberdar etmek için kullandığı araçlardır (20). Bilimsel dergiye gönderilen makale, yayınlanma sürecinde öncelikle editör süzgecinden geçmektedir. Bilimsel makale yazarının kendisini etkin bir biçimde ifade etmesine yardımcı olmak ve bilimi anlaşılabilir bir şekilde yayınlamak editörün temel işlevidir (21). Bilim etiğine aykırı davranışlar genelde makale yayın sürecinde ortaya çıkar. Bilimsel yayın yapan dergilerin, özellikle editörlerin bilimsel yayın etiği açısından belirleyici rolleri vardır. Bu roller gereği etik dışı davranışları saptamada dergi editörlerine büyük görevler düşmektedir (7, 21). Her ne kadar editörler “dürüst gözlemler” üzerine yayın yapıldığını düşünseler de sunulan çalışmaları değerlendirirken teknik boyut yanında etik boyutu ile de ilgilenmelidirler (22). Ayrıca editörler, makalenin yayınlanmasında son sözü söyleyen kişiler olduğundan adil ve objektif karar verme sorumluluğu taşımalıdır. Bilimsel dergiler ve editörler, etik ihlal yapıldığında bildirerek, düzeltme yayınlayarak, standartlarına uygun davranarak bilimsel sahtekârlığa karşı verilen savaşta öncü olmalıdır (23).

Derginin etik açıdan saygınlığının korunması editörün temel görevlerinden biridir. Yayın etiği açısından editörlerin hem yazara hem okura karşı farklı sorumlulukları bulunmaktadır. Bu sorumluluklar; yayın için gönderilen makalelerin dikkatle gözden geçirilmesi, uzman hakemlere gönderilmesi, araştırma verilerinin korunması, yayınlama zamanının iyi kullanılması gibi önemli noktaları içermektedir. Ayrıca dergide yayınlanmış her türlü etik dışı çalışmayı duyurmak da editörün sorumlulukları arasındadır (7). Bu sorumlulukla ilgili editör; etik dışı bir davranıştan şüphelendiğinde gerekli araştırmaları yaparak konunun aydınlanmasını sağlamalı, gerekli durumlarda durumu akademik üst makamlara bildirmeli ve konu aydınlanana kadar makaleyi yayınlamamalıdır (11). Bu nedenle editörler, bilimsel yayın etiği kurallarına hakim olmalı ve bu kuralların dışına çıkmamalıdır. Örneğin editör gönüllü kullanılan bir araştırma dergiye gönderildiğinde; araştırmada gönüllülerin hak ve güvencelerinin sağlanması, araştırma yürütülürken uluslararası etik kurallara uyulması, etik kurul onaylarının alınması gibi işlemlerin yerine getirildiğinden emin olmalıdır (21). Aynı zamanda editör, Helsinki, Committee on Publication Ethics (COPE) ölçütleri ve International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE) kurallarını bilmek ve uygulamakla yükümlüdür (24).

Editörün yayınlanmak üzere gönderilen bir çalışmanın değerlendirme sürecinde uyması gereken bilimsel ölçütleri; çalışmayı önyargılardan bağımsız olarak değerlendirmek, değerlendirme sürecini kasıtlı olarak ya da ilgisizlik nedeniyle geciktirmemek, çalışmanın etik kurallara uygun olarak yapılmış ve yazılmış olmasına dikkat etmek, çalışma hakkında, yayın kurulu üyeleri, hakemler ve yazarlar dışında hiç kimse ile bilgi alışverişinde bulunmamak, değerlendirme sürecinin hiçbir aşamasında yazarlara yanlış bilgi vermemek, hakem raporları üzerinde herhangi bir değişiklik yapmamak ve düzmece rapor düzenlememek, çalışmayı yazarların izni olmaksızın, kendi araştırmalarında kullanmamak ve başkalarının kullanmasına fırsat vermemek şeklinde özetlenebilir (25).

Yayın etiğine ilişkin mevzuat

Bilimsel araştırmaların planlanmasından yayınlanmasına kadar geçen süreçte, araştırma ve yayın etiği ile ilgili kurallar belirlenmiş ve kuralların ihlali halinde karşılaşılabilecek hukuki yaptırımlar tanımlanmış olmakla birlikte, akademik camiadaki etik ihlaller ve bunlara yönelik düzenlemelerde yetersizlik ve uygulama kargaşası dikkat çekicidir (26, 27). Bilimsel dergiler ve editörler, bilimin kalite kontrol mekanizması görevini gördüğünden (9) yayın etiğine ilişkin mevzuatı bilmeleri ve yayın politikalarına yansıtmaları gerekmektedir. Bu bölümde yayın etiğine yönelik mevzuattan bahsedilecektir.

Amacı özellikle bilim etiğine aykırı davranışları önlemek olmasa da yayın etiğine aykırılık olarak nitelenen suçlar bakımından 1951 tarihli ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, temel düzenlemelerden biridir.

Hukuki açıdan Kanun, kaynak göstermeksizin usulüne uygun olmayan alıntıyı “haksız fiil” kabul etmekte ve kanunun 71. maddesinde, bu kanunda koruma altına alınan fikir ve sanat eserleriyle ilgili manevi, mali veya bağlantılı haklar ihlal edildiğinde uygulanacak ceza ve yükümlülüklerden bahsedilmektedir (28).

2015 tarihli ve 29260 sayılı Üniversitelerarası Kurul Doçentlik Sınav Yönetmeliği intihal ve disipline aykırı diğer fiilleri de konu alan bir diğer düzenlemedir. Yönetmelikle intihal tespit edildiğinde nasıl bir yol izleneceği düzenlenmiştir. Ayrıca yönetmelikte intihal iddiası ile ilgili olarak yükseköğretim disiplin mevzuatına göre işlem yapılacağı belirtilmiştir (29).

Yükseköğretim Kurumu, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 53. ve 65. maddeleri uyarınca Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği'ni düzenlemiştir. 1982 tarihli ve 17789 sayılı Yönetmelik kapsamında intihal suçuna meslekten çıkarma, yayın etiğine aykırı diğer davranışlara ise uyarı cezası ön görülmektedir (30). Bu yönetmeliğe ek olarak bilimsel araştırmalarda uyulması gereken bilim etiği kurallarını içeren Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi bulunmaktadır. Bu yönergeyle bilimsel araştırma etiği, yayın etiği ve akademik değerlendirmelere ilişkin temel ilkeler ve bilimsel araştırma ve yayın etiğine aykırı eylemler düzenlenmiştir (31).

Yükseköğretim Kurulu ve Başbakanlık Kamu Görevlileri Etik Kurulu tarafından, yükseköğretim kurumlarında etik değer ve ilkelerin yerleştirilmesini sağlamak amacıyla 2014 yılında Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri yayınlanmıştır. Bu metin yükseköğretim kurumları mensuplarının uymaları gereken etik değer ve ilkeleri içermektedir. Bu metinde de yayın etiğine ilişkin düzenlemeler yer almaktadır (32).

Yayın etiğine ilişkin bir diğer düzenleme TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'dir. Bu yönetmelikle etiğe aykırı davranışlar ve yaptırımlar tanımlanmıştır (18).

COPE 1997 yılında İngiltere'de tıp dergisi editörlerinden oluşan küçük bir grup tarafından kurulmuştur. COPE, yayın etiğinin tüm yönleriyle ilgilenmekte, editörler, yazarlar ve yayıncılara tavsiyelerde bulunmaktadır (33).

ICMJE genel tıp dergisi editörleri ve tıp bilimi ve raporlamanın kalitesini artırmak için birlikte çalışan seçilmiş ilgili kuruluşların temsilcilerinden oluşan küçük bir gruptur. ICMJE Tıbbi Dergilerde Bilimsel Çalışma standartlarını belirlemek için her yıl toplanır (34). ICMJE, dergi editörlerinin ortak tutumunu belirlemesi, yayın etiği ve yayın etiği ihlallerinin sınırlarını çizmesi gibi temel nedenlerle temel kaynak niteliğindedir (27).

Burada bahsedilen mevzuata ek olarak üniversitelerin, bazı kurum ve kuruluşların yönetmelik ve yönergeleri de bulunmaktadır.

Akademik hemşirelik dergileri

Türkiye’de dergi yayıncılığının tarihi Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Ülkemizde ilk yayınlanan derginin 1849 yılında yayınlanan “Vekayi-i Tıbbiye” adlı tıp dergisi olduğu söylenmektedir. Özellikle 1971 yılından itibaren akademik dergi sayısında hızlı bir artış meydana gelmiştir (20).

Alanındaki bilimsel gelişmeleri kullanmak ve mesleğe yansıtmak profesyonelleşmenin başta gelen koşuludur. Akademik dergiler, profesyonel bir meslek olan hemşireliğin de mesleki bilgi birikimini ve paylaşımını sağladığı bilimsel iletişim araçlarıdır. Hemşirelikteki hızlı ilerlemenin son yıllarda arttığı düşünülmektedir. Buna paralel olarak hemşirelik alanında yayın yapan bilimsel dergi sayısı da artmaktadır. 2002 yılında hemşirelik alanında yayınlanan dergi sayısının 6 iken, 2005 yılında bu sayının 13’e yükseldiği görülmüştür. Ayrıca hemşirelik alanında yayınlanan bilimsel dergilerin 1990’lı yıllardan itibaren hakemli dergi niteliğine kavuşması (35) hemşirelik mesleğinin giderek daha profesyonel bir meslek olduğunun ve bilimi mesleki uygulamalara iyi bir şekilde entegre edebildiğinin bir göstergesidir. Günümüzde akademik yayın hayatına devam eden hemşirelik dergi sayısı ise 15’dir.

Çalışmanın amacı

Çalışmamızda ulusal hemşirelik dergilerinin yayın politikalarında yayın etiğine ve buna ilişkin kurallara ne ölçüde yer verdikleri, internet sitelerinde bu konuda yer alan bildirimler incelenerek değerlendirilecektir.

Çalışmanın yöntemi

Çalışmanın evrenini 2015 yılı itibariyle yayın hayatına devam eden hemşirelik alanında akademik yayın yapan toplam 15 ulusal hemşirelik dergisi oluşturmaktadır. Hemşirelik dergilerine atf dizini, hemşirelik derneklerinin internet siteleri ve lisans eğitimi veren hemşirelik okullarının internet siteleri incelenerek ulaşılmıştır. Çalışma kapsamında yayın yapan tüm hemşirelik dergilerinin internet siteleri incelenmiş; internet sitelerindeki yayın etiği ve yayın etiğine ilişkin ifadeler başlıklar altında toplanarak veriler elde edilmiştir. Elde edilen bu veriler veri analiz programına girilip frekans analiziyle değerlendirilmiştir.

Çalışmanın sınırlılıkları

Ülkemizde hemşirelik alanında yayınlanan dergilerin tamamına ulaşmaya imkan sağlayan bir sistem bulunmadığından ulaşılamayan dergi ihtimali bulunmaktadır.

Bulgular

Araştırma kapsamında 2015 yılı itibariyle yayın hayatına devam eden toplam 15 hemşirelik dergisi incelenmiştir. Araştırma kapsamındaki hemşirelik dergilerine ilişkin bulgular Tablo 1’de gösterilmektedir. Araştırmaya katılan hemşirelik dergilerinin hepsi hakemli dergi olup; %46,6’sı (n:7) Sağlık Bilimleri Fakülteleri tarafından yayınlanmakta; %73,3’ü (n:11) Türkçe ve İngilizce makale kabul etmekte; %80,0’i (n:12) genel hemşirelik alanında yayınlanmakta; % 53,3’ü (n:8) de yılda üç kez yayınlanmaktadır. (Tablo 2)

Dergiler
1. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi
2. Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi
3. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Derneği Dergisi
4. Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi
5. İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi
6. Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi
7. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi
8. Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi
9. Psikiyatri Hemşireliği Dergisi
10. Kardiyovasküler Hemşirelik Dergisi
11. Türkiye Klinikleri Hemşirelik Bilimleri Dergisi
12. Sağlık ve Hemşirelik Yönetimi Dergisi
13. Uluslararası Hakemli Hemşirelik Araştırmaları Dergisi
14. Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hemşirelik Dergisi
15. Sağlıkla Hemşirelik Dergisi

Tablo 1: Araştırma kapsamına alınan hemşirelik dergiler

	N	%
Kurum		
Sağlık Bilimleri Fakülte Dergisi	7	46,6
Dernek	4	26,6
Vakıf	1	6,6
Özel	3	20,0
Toplam	15	100,0
Yayın Dili		
Türkçe	4	26,6
Türkçe-İngilizce	11	73,3
Toplam	15	100,0
Yayın Sayısı		
Yılda 2 kez	4	26,6
Yılda 3 kez	8	53,3
Yılda 4 kez	2	13,3
Yılda 8 kez	1	6,6
Toplam	15	100,0
Yayın Alanı		
Genel Hemşirelik	12	80,0
Psikiyatri Hemşireliği	1	6,6
Kardiyovasküler Hemşirelik	1	6,6
Sağlık ve Hemşirelik Hizmetleri Yönetimi	1	6,6
Toplam	15	100,0

Tablo 2: Araştırma kapsamına alınan hemşirelik dergilerine ait özellikler

Araştırma kapsamında incelenen dergilerin % 53,3'ü (n:8) indeksli dergi olup, % 33,3'ü (n:5) Türkiye Atıf Dizini'nde, % 26,6'sı (n:4) ise TÜBİTAK-ULAKBİM'de dizinlenmektedir. Dergilerin indekslendiği dizinler Tablo 3'de gösterilmiştir.

İndeksler	N	%
Türkiye Atıf Dizini	5	33,3
TÜBİTAK- ULAKBİM	4	26,6
EBSCO	3	20,0
Türkiye Tıp Dizini	2	13,3
Google Scholar	2	13,3
DOAJ	1	6,6
CINAHL	1	6,6
Türkiye Klinikleri Tıp Veri Tabanı	1	6,6
Türk Medline	1	6,6
Türk Psikiyatri Dizini	1	6,6
İndeks Copernicus	1	6,6

Tablo 3: Araştırma kapsamına alınan hemşirelik dergilerinin indekslendiği dizinler

Dergilerin internet sitelerindeki içeriğe ilişkin değerlendirmede araştırma ve yayın etiğine ilişkin ifadeler 20 başlık altında toplanmıştır (Tablo 4).

Araştırma ve yayın etiğine ilişkin ifadeler	N	%
1. Tekrar yayın	14	93,3
2. Alıntı izni	4	26,6
3. Tez çalışması	5	33,3
4. Kongre, sempozyumda sunum	11	73,3
5. Helsinki Deklarasyonu	8	53,3
6. İKU, İLU, Sağlık Bakanlığı Yönetmelikleri	4	26,6
7. “5846” sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun ve Hükümleri	2	13,3
8. Gereç yöntemde etik uygunluğu yazılsın	3	20,0
9. Etik kurul izni yazılsın	9	60,0
10. Etik kurul izni gönderilsin	8	53,3
11. Aydınlatılmış onam alındığı belirtilsin	8	53,3
12. Aydınlatılmış onam gönderilsin	1	6,6
13. Maddi destek-fon belirtilsin-çıkar ilişkisi	11	73,3
14. Etik kurallara uygunluk yazar sorumluluğunda	5	33,3
15. Yurtdışında yayınlanan yayını tekrar yayınlama	1	6,6
16. ICJME kurallarına uygunluk	3	20,0
17. Yazar katkıları, yayın izni formu	5	33,3
18. Teşekkür bölümü	5	33,3
19. Biyoistatistik uzmanı	1	6,6
20. Telif hakkı	9	60,0

Tablo 4: Araştırma kapsamına alınan hemşirelik dergilerinin internet sitelerinde araştırma ve yayın etiğine ilişkin ifadeler

Dergilerin internet sitelerinde araştırma ve yayın etiğine ilişkin ifadeler incelendiğinde dergilerin % 93,3’ünde (n:14) “Dergide yayınlanmak üzere sunulan yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış ve yayınlanmak üzere kabul edilmemiş ve değerlendirme altına alınmamış olmalıdır” ifadesi yer alırken, sadece bir dergi böyle bir durumla karşılaşılması durumunda nasıl bir yol izleneceğine dair bir ifade eklemiştir. Bu derginin ifadesi “ Böyle bir olumsuzluk ile karşılaşılması durumunda tekzip yayınlanması koşulu ile çalışma reddedilir ve yazar hakkında hukuki işlem başlatılır” şeklindedir.

Dergilerin internet sitelerinde vurguladıkları bir diğer konu ise kongre ya da sempozyum gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmalarıdır. Dergilerin % 73,3'ü (n:11) daha önce sunulan çalışmaların sunulduğu toplantı adı, yer ve tarihin belirtilmesini istemektedir. Ayrıca dergilerin % 33,3'ü (n:5) gönderilen makale tez çalışmasından üretilmişse bu durumun belirtilmesini istemektedir.

Dergilerin % 26,6'sının (n:4) dergiye sunulan makalede daha önce yayınlanmış; alıntı yazı, tablo, resim vs. mevcut ise, makale yazarı, yayın hakkı sahibi ve yazarlarından yazılı izin alınması ve bunun makalede belirtilmesi gerektiğini ifade ettiği görülmüştür.

Dergilerin % 53,3'ü (n:8) insan ögesini kapsayan tüm araştırmalarda Helsinki Deklarasyonu Prensipleri'ne uyulması gerektiğini belirtirken, bazı dergiler bunun özellikle gereç-yöntem kısmında yazılmasını istemektedir. Ayrıca dergilerin % 26,6'sı (n:4) yazarların İyi Klinik Uygulamalar Kılavuzu, İyi Laboratuvar Uygulamaları Kılavuzu ve T.C. Sağlık Bakanlığı'nın ilgili yönetmeliklerinde belirtilen esaslara ve ilkelere kesinlikle uymak zorunda olduklarını belirtmişlerdir. İnternet sitelerinde 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanun ve Hükümlerine atıfta bulunan dergi sayısı ise sadece 2'dir (%13,3).

Dergilerin %60,0'ı (n:9) etik kurul kararı gerektiren çalışmaları için etik kurul kararı alınmış olmasını isterken, % 53,3'ü (n:8) alınmış olan etik kurul kararının belgelendirilmesini ve bir kopyasının dergiye gönderilmesini istemektedir. Ayrıca dergilerin % 53,3'ü (n:8) gönderilen araştırmalarda katılımcılar ya da vasilerinden aydınlatılmış onam alındığının belirtilmesini isterken, sadece % 6,6'sı (n:1) alınan aydınlatılmış onam formunun dergiye gönderilmesini istemektedirler. Ayrıca yazarlardan makalenin gereç ve yöntem bölümünde etik ilkelere uygun olarak araştırmayı yaptıklarını belirtmelerini isteyen dergi oranı % 21,4'dür (n:3).

Dergilerin % 73,3'ü (n:11) araştırma için maddi destek veya herhangi bir kurumdan fon sağlanmışsa belirtilmesini, yazar(lar)ın bu desteği sağlayan kurumlarla çıkar ilişkisi içinde olup olmadığını, varsa nasıl bir ilişkisi olduğunun açıklanmasını ve bu durumun kaynaklar bölümünden önce "Çıkar çatışması" başlığı altında bildirilmesini istemektedirler.

"Makalelerin etik kurallara uygunluğu yazarların sorumluluğundadır." ifadesini kullanan dergi oranı % 33,3'dür (n:5).

Dergilerin internet siteleri incelendiğinde, yazarların araştırma makalesine katkılarını belirtmesini isteyen ve yazıların değerlendirmeye alınması için, gönderilen yazıya tüm yazarların onay verdiklerine dair imzalı bir açıklama eklenmesini talep eden dergi oranının % 26,6 (n:4) olduğu görülmektedir. Ayrıca dergilerin % 33,3'ü (n:5) makalelerin sonunda yer alacak teşekkür bölümünde çalışmayı destekleyen, katkıda bulunan kişi ya da kurumlara katkı/yardımla ilgili bilgi ve teşekkür belirtilmesini istemektedir. Dergilerden sadece 3'ü(%20,0) yazarlardan ICJME'nin kurallarına uygunluk talep etmektedir.

İncelenen dergilerden sadece bir tanesinde "yurtdışında yayınlanmış olan çalışmalar, çalışmanın yayınlandığı derginin editöründen yazılı izin alınarak değerlendirmek üzere dergiye gönderilebilir." ifadesi bulunurken; sadece bir dergi yazarın/yazarların yazının yayımlanmasına izin verdiklerini ve yayın etiği kurallarına uyduklarını belirten "Yayın İzni Formu" imzalanmasını talep etmektedir.

İncelenen dergilerden sadece bir tanesinde "dergiye gönderilen araştırma makaleleri dergiye gönderilmeden önce, biyoistatistik uzmanı tarafından değerlendirilmeli ve uzmanın ismi yazarlar arasında yer almalıdır." ifadesi bulunurken; bir dergi ise teşekkür kısmında istatistik uzmanından bahsedilmesini istemektedir.

Dergiler incelendiğinde yazarların telif haklarını dergiye devretmesini isteyen ve bununla ilgili yazarlara bilgi veren 9 dergi (% 60,0) olduğu görülmüştür.

Tartışma

Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik duyarlılığın yüksek olması ile çalışmaların kalitesi arasında ilişki olduğu bilinmektedir. Aynı durum bu çalışmaları bilim çevreleri ile buluşturan dergiler için de geçerlidir. Etki düzeyi yüksek, kendisini bilim dünyasının yetkinliğinden ve temizliğinden sorumlu hisseden dergiler etik ilkeleri daha özenli biçimde uygulamakta ve izlemekte, etikdışı eylemlere daha ciddi tepkiler göstermektedirler. Bu nedenle dergilerin etik ilkeler konusundaki tutumlarını incelemek önemlidir (36).

Bu çalışmada Türkiye'de yayınlanan hemşirelik dergilerini bu açıdan ele aldık.

Her derginin kendi amacına uygun yayın koşulları vardır. Bununla birlikte, dergiler bazı kılavuz ve rehberleri de kullanmaktadır.

Ulusal hemşirelik dergileri yayın etiği açısından incelendiğinde; dergilerin ortak bir standardı olmadığı görülmüştür.

Araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve yayınlanması sürecinde araştırmacılara yol göstermek amacıyla yayınlanmış birçok kılavuz bulunmaktadır. ICMJE tarafından yayınlanan "Biyomedikal Dergilere Gönderilen Makalelerde Bulunması Gereken Standartlar: Biyomedikal Yayınların Yazımı ve Değerlendirilmesi" bunlardan bir tanesidir. ICMJE, makalenin hazırlanmasından sunumuna kadar ortaya çıkabilecek sorunlara, çıkar çatışmasından yazar haklarına kadar birçok konuya değinmektedir. Yazarların, hakemlerin, editörlerin, yayınevleri ve sahiplerinin rol ve sorumlulukları da kılavuzda ayrıntılı biçimde ele alınmıştır.

Çalışmamızda hemşirelik dergilerini değerlendirirken ICMJE tarafından yayınlanan kılavuz temel olarak alınmıştır. Ayrıca COPE tarafından yayınlanan ölçütlere de değerlendirmede yer verilmiştir.

Araştırmalar, katılımcıları riske sokmayacak şekilde planlanmalı ve yürütülmeli; veri toplama araçları katılımcıları küçük düşürücü, rahatsız edici, huzursuz edici vb. olumsuz özellikler taşımamalıdır. Katılımcılar, araştırmanın amacı, nasıl yürütüleceği, beklenen yararları, olası riskleri konusunda bilgilendirilmeli ve aydınlatılmış onam verme yetisine sahip katılımcıların kendisinden, aydınlatılmış onam verme yetisine sahip olmayan katılımcıların ise yasal olarak vasisinden onamları alınmalıdır (25,37). Gönüllülük ve aydınlatılmış onam Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi'nde ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Bilimsel dergilerin etik ihlalleri önleme ve yayın etiğini koruyucu rollerine istinaden araştırmanın yürütülmesi esnasında katılımcılara bilgi verilip verilmediğini anlamalarının en kolay yolu aydınlatılmış onam formlarını ya da aydınlatılmış onam alındığının beyan edilmesini istemektir. ICMJE, aydınlatılmış onam gerekliliğinin yazara bilgiler bölümünde yer almasını, aydınlatılmış onam alındığında, durumun makalede belirtilmesini istemektedir (24). Çalışmamızda ise; aydınlatılmış onam alındığının belirtilmesini isteyen dergi oranı % 53,3 (n:8) iken, alınan aydınlatılmış onamın makalenin yayınlanabilmesi için dergiye gönderilmesini isteyen dergi oranı % 6,6'dır (n:1). Bu sayılar az olmamakla birlikte istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Dergilerin yayın politikalarında bu konuya dikkat etmeleri gerekmektedir.

Bilimsel dergiler/ editörler, yayınlanacak makalenin önceki aşamalarında etik kurallara uygun çalışıldığını değerlendirebilmek için ilgili etik kurullardan alınan etik kurul onaylarını istemelidirler (38). Etik kurulların amacı; gönüllülerin yer aldığı araştırmaların yüksek etik standartlarda yapıldığını garanti etmektir (39). İlgili etik kurullardan onay alınması gereken araştırmalarda etik kurul onayı alınmaması disiplinsiz araştırma kapsamında değerlendirilmektedir (25). Yazarlardan etik kurul onayı istemek ve bu onayı sorgulamak, oluşabilecek etik ihlallerden yazarı korumak açısından da oldukça önemlidir. ICMJE,

çalışmalarda gönüllülerin ve hayvan deneklerin korunması amacıyla kurumsal ve ulusal etik standartlara ve Helsinki Deklarasyonu'na uygun gerçekleştirildiğinin belirtilmesini istemektedir (24). Broome ve arkadaşları (2010)'nın hemşirelik dergilerinde hakemlik yapan akademisyenlerle yaptığı çalışmada katılımcıların % 24'ünün araştırmalarda yaşadığı en büyük endişenin gönüllüleri ve hayvan denekleri koruma olduğu görülmüştür (40).

Çalışmamızda incelediğimiz dergilerin % 60,0'nun (n:9) etik kurul izninin yazılmasını istemesi ve % 53,3'ünün (n:8) alınan etik kurul izninin dergiye gönderilmesini istemesi, ICMJE kurallarına uygun olmakla birlikte bu sayının istenen düzeyde olmadığını göstermektedir. Ayrıca dergilerin % 53,3'ü (n:8) araştırmaların Helsinki Deklarasyonu'na uygun yapılmasını ve bu prensiplere uygun çalışıldığının makalede belirtilmesini istemektedir. Bu oranın da istenen düzeyde olmadığı görülmektedir.

Etik ihlallerin sıklıkla karşımıza çıktığı konulardan biri haksız yazarlıktır. Çalışmanın planlanması, yürütülmesi ve verilerin yayınlanması sürecinde karşılaşılan etik dışı uygulamaların yanı sıra yazarlarla ilgili yayın etiğine uymayan durumlarla da sık karşılaşılmaktadır (17). Birden fazla araştırmacıyla yapılan araştırmaların sonuçlarının sunum veya yayınında, katkısı bulunanların onayı olmadan isimlerini çıkartmak, yazarlık sıfatını hak etmeyen yazar(lar)ı eklemek veya yazar sıralamasını uygun olmayan bir biçimde düzenlemek TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nde de bilimde etik dışı davranış olarak nitelendirilmiştir (18). COPE yazarların en azından çalışmanın belli bir kısmının sorumluluğunu alması gerekliliğinden bahsederken; ICMJE tarafından yazarlar ve diğer katılımcıların ayırımını yapabilmek için yazarlık ölçütleri geliştirilmiştir. Bu ölçütler; 1. Çalışmanın tasarımına, verilerin toplanmasına veya verilerin analizine, yorumlanmasına önemli katkı sağlamak. 2. Makale taslağının oluşturulması ve içeriği önemli katkı sağlamak. 3. Çalışmanın basılacak son halini onaylamak. 4. Araştırmadan tüm yönleriyle sorumlu olmaktır. Çalışma yayın olarak gönderildiğinde yazar olarak belirtilen kişilerin bu ölçütlerin tamamını yerine getirmelidir. ICMJE yazarlıkla ilgili etik dışı davranışları saptayabilmek için yazar katkılarını içeren ve yazının yayınlanması için tüm yazarların imzasının bulunduğu yayın izni formunu dergiye gönderilen tüm yazılar için talep etmektedir (25,33). Dergilerin, yazarlıkla ilgili yaşanan etik ihlalleri önleyebilmek için dergiye gönderilen her makalede yazarlık katkılarını takip etmeleri önem arz etmektedir. İncelediğimiz dergilerin sadece % 33,3'ü (n:5) yazar katkılarını ve bu konuda yayın etiği kurallarına uyulduğunun beyan edilmesini istemektedir. Ayrıca dergiler yazar ölçütlerine değinirken yazarlıkla ilgili karşılaşılabilecek sorunlara ve bu sorunlarla karşılaşıncı uygulanacak prosedüre yer vermemişlerdir. Kennedy ve arkadaşları (2014)'nın 10 hemşirelik dergisinde yaptığı çalışmada fahri yazarlık oranının % 42, hayalet yazarlık oranının % 27,6 olduğu bulunmuştur (41). Wislar ve arkadaşları (2011)'nin 6 genel tıp dergisinde yaptığı çalışmaya göre ise; makalelerin % 21'nde fahri ve hayalet yazarlık sorunu olduğu belirtilmiştir (42). Arda ve arkadaşları (2003)'nin TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörleri ile yaptıkları çalışmada da fahri yazarlık oranı %19,6 olarak belirtilmiştir (43).

Yazarlık için gerekli ölçütleri yerine getiremeyen tüm katılımcılar ise "teşekkür" bölümünde belirtilmelidir. Çalışmayı destekleyen, katkıda bulunan kişi ya da kurumlara ilişkin katkı/yardımla ilgili bilgi ve teşekkür makalenin sonunda teşekkür bölümünde belirtilmelidir. Araştırma sürecinde sadece teknik yardımda bulunanlar, genel destek sağlayan bölüm şefleri teşekkür edilecekler için örnek olarak sayılabilirler (24). Bizim çalışmamızda dergilerin sadece % 33,3'ünün teşekkür bölümü ile ilgili açıklama yaptığı görülmüştür. Ayrıca bir derginin istatistik uzmanından alınan yardımdan teşekkür kısmında bahsedilmesini istemesi, bir derginin ise makalelerin dergiye gönderilmeden önce istatistik uzmanı tarafından değerlendirilmesini ve uzman isminin yazarlar arasında yer almasını istemesi dikkat çekicidir. Aynı zamanda bu iki derginin

uygulamasındaki farklılık yayın etiğiyle ilgili tüm dünyaca kabul edilmiş ölçütlere tam anlamıyla uyulmadığının ve uygulama farklılıklarının bir göstergesidir. ICMJE ve COPE ölçütlerinden hareketle istatistik uzmanının makalede isminin olabildiği için yazarlık katkısı sağlaması gerekmektedir (24,33). Araştırmanın düzenlenmesi, verilerin toplanması, yorumlanması, yazılması aşamalarında sorumluluk aldığı takdirde yazar listesine alınmalıdır. Aksi halde teşekkür kısmında yer alması daha uygundur.

Editörler, yazarların çalışmalarını dürüst gözlemler üzerine yaptıklarını varsayarlar, ancak dergiye değerlendirilmek üzere gönderilen ya da yayınlanmış bir makalenin bilimsel dürüstlük ilkelerine uygun olmadığı ortaya çıkabilir. Bu tür durumlarda editörler bir yayını geri çekmek durumunda kalabilirler. Yayın geri çekme konusunda standart kurallar tanımlanmadığı için olay, dergi yayın politikasına göre değerlendirilmektedir. Etik ihlal, makale yayına gönderildiğinde inceleme sürecinde ya da makale yayınlandıktan sonra ortaya çıkabilir. Her iki durumda da etik ihlalle karşılaşıldığında genellikle editör, önce yazar(lar)dan konu hakkında açıklama istemektedir.

Henüz yayın aşamasında olan bir makale hakkında etik ihlal şüphesiyle karşılaşıldığında; editör öncelikle yazar(lar)dan konu hakkında bilgi ister ve inceleme sonuçlanana kadar makale yayın sürecinin durdurulduğunu bildirir. Yazar(lar)dan konu hakkında tatmin edici bir cevap gelir ve etik ihlalin sehven yapıldığı, bir kasıt bulunmadığına karar verirse genellikle yazar(lar)dan gerekli düzeltmeler istenerek yayın süreci kaldığı yerden devam ettirilebilir. Ancak, yazar(lar)dan cevap gelmeyebilir ya da gelen cevap tatmin edici olmayabilir ve etik ihlalin kasıtlı olarak yapıldığına kanaat getirilebilir. Bu durumda editör sorumlu yazara (mümkünse tüm yazarlara) makalenin reddedilme nedenini de içeren bir yazı yazabilir. Çok ağır bir ceza olarak görülmeyle birlikte bazı dergiler belli sürelerle yayın yasağı da koyabilmektedir. Ayrıca tekrar yayın gibi durumlarda diğer dergi editörünü bilgilendirmek gerekebilir. Editör gerekli durumlarda yazarın kurumundan konu hakkında bilgi alabilir ya da kurumu konu hakkında bilgilendirebilir (24,33).

Makale yayınlandıktan sonra etik ihlal şüphesiyle karşılaşıldığında da editör öncelikle yazar(lar)dan konu hakkında bilgi istemektedir. Editör aynı şekilde gerekli gördüğü durumlarda diğer dergi editörünü ve yazarın kurumunu konu hakkında bilgilendirebilir. Yayınlanmış makalede etik ihlal bulunması durumunda editör gerekli gördüğünde yazar(lar)dan makaleyi geri çekmelerini isteyebilir. Yazar(lar)dan cevap gelmediğinde ya da yazar(lar) makaleyi geri çekmediğinde ise editör, yayınlanan makale için geri çekme nedenini de içeren geri çekme yazısı yayınlama yoluna gidebilir. Yayınlanan geri çekme yazısı, online sürümün yanı sıra derginin belirgin bir bölümünde numaralanmış bir sayfada bulunmalı, içindekiler sayfasında yer almalı ve girişinde orijinal makalenin başlığını içermelidir. Editör aynı zamanda yazar(lar)ın kurumunu bu durumdan haberdar etmelidir (24, 33).

ICMJE ve COPE ölçütleriyle etik ihlalle karşılaşıldığında yapılması gerekenler ayrıntılı biçimde açıklanmıştır, ancak çalışmamızda incelediğimiz dergilerde intihal vb. etik dışı durumlarda nasıl bir yol izleneceğine ilişkin bilgi bulunmamaktadır. İncelediğimiz dergilerin sadece birinde yazarların makalelerini geri çekmeleri ile ilgili kısımda, ancak; yazarların intihal vb. durumlarda editöre durumu açıklayan bir yazı ile makalelerini geri çekebilecekleri şeklinde çok kısıtlı bir bilgi bulunmaktadır.

Son dönemlerde ülkemizde sıklıkla gündeme gelen, tüm yazarları ve dergi editörlerini ilgilendiren bir diğer önemli bir problem tekrar yayındır (44). Çoğu dergi, aynı anda başka bir dergiye değerlendirilmek için gönderilen yazıyı kabul etmez. ICMJE ve COPE ölçütleri, tekrar yayın şartlarını ve kabul edilebilir ikinci yayın şartlarını titizlikle ele almaktadır (24,33). İncelediğimiz dergilerin % 93,3'ü (n:14) tekrar yayını ele almış ve bu tür yayınların dergiye gönderilmemesini ifade etmiştir. Ancak dergilerden biri hariç diğerlerinde tekrar yayınlama karşılaşıldığında yapılacak işlemlerden bahsedilmemiştir. Arda ve arkadaşları (2003)'ün TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörlerinin yayın etiği konusundaki

görüşlerini belirlemeye ilişkin yaptıkları araştırmada editörlerin % 19,6'sı makalelerde tekrar yayınlara karşılaştıklarını belirtirken (43), Broome ve arkadaşları (2010)'nın hemşirelik dergilerinde hakemlik yapan akademisyenlerle yaptığı çalışmada da tekrar yayının oranı % 21 olarak bulunmuştur (40).

Tamamlanmış bir çalışmanın bilimsel bir toplantıda sunulması, daha sonra bilimsel bir dergide yayınlanmak üzere gönderilmesi sık karşılaşılan bir durumdur. ICMJE, bilimsel bir toplantıda yapılan sunumun yayınlanması ya da yayınlanmak için dergiye gönderilmesi tekrar yayın olarak kabul etmez (24). İncelediğimiz dergilerin % 73,3'ü (n:11) bilimsel bir toplantıda sunulmuş bir makalenin, daha önce sunulduğu toplantıyı bildirmek şartıyla kabul edildiğini belirtmektedir. Bu ifadeler ICMJE ve COPE ölçütlerine uygunluk göstermektedir.

Ayrıca ICMJE, çalışmanın orijinalinin kaynak gösterilmesi durumunda tercümelemlerin tekrar yayın olmayacağını da bildirmektedir (24). Arda ve arkadaşları (2003)'nin TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörleri ile yapmış olduğu çalışmada aynı çalışmanın Türkçe ve yabancı bir dilde ayrı ayrı yayınlanması %8 oranında bulunmuştur (43). İncelediğimiz dergilerden sadece bir tanesi, yurtdışında yayınlanmış olan çalışmaların yayınlanan derginin editöründen yazılı izin alınarak değerlendirmek üzere dergiye gönderilebileceğini belirtmektedir. Bu ICMJE'nin kabul edilebilir ikinci yayın ölçütlerine uygunluk göstermektedir. Ancak sadece bir dergide ele alınması yetersizdir.

Çağımızda, teknolojinin gelişmesiyle birlikte dergilere gönderilen yazıların daha önce yayınlanıp yayınlanmadığının tespiti ve daha önce yayınlanmış bir yazıyla karşılaştırılması olanağı bulunmaktadır. Dergilerin bu amaçla hazırlanan programları ve yazılımları kullanması bazen işleri kolaylaştırırken, bazen de sorumlulukları arttırabilmektedir (45). Bununla birlikte dergiler, eklenen yazıları bu tür programlarla denetlemeli ve yazarlara bu programları kullandıklarını belirtmelidir. Burada önemli bir noktaya değinmek gerekir. Türkiye'de bu tür program ve yazılımların kullanımının az olmasının bir nedeni de yayının etliğini önemsemek değil, bu programların yeterli derecede kullanımına imkân verecek arşivlerin bulunmamasıdır.

Bilimde etik dışı davranışları önlemede eğitim ve bilgilendirmenin önemli rolü vardır. Bu nedenle bilimsel dergiler, etik dışı davranışları önlemeye yönelik hem bilgilendirme yapmalı hem de etik dışı davranışla karşılaşıldığında uygulanacak yaptırımları ayrıntılı bir biçimde yazarlarla paylaşmalıdır. İncelediğimiz dergilerin sadece birinde tekrar yayınlara karşılaşıldığında nasıl bir yol izleneceğine dair bilgi olması bu konuda genel anlamda yetersizlik olduğunun bir göstergesidir.

Bilim insanları, yayınlanmak üzere güvenilir araştırma sonuçları vermekle ve çalışmalarında önyargı oluşturabilecek tüm finansal ve kişisel ilişkileri açıklamakla yükümlüdür. Yazarlar makalelerinde yardımda bulunan kişileri, yardım için sağlanan fonun kaynağını, olası tüm çıkar çatışmalarını makalenin kaynaklar bölümünden önce "Çıkar çatışması" başlığı altında bildirmelidirler. Aynı zamanda editörler de çıkar çatışmalarını okuyucuyla paylaşmalıdır (24,33). Broome ve arkadaşları (2010)'nın hemşirelik dergilerinde hakemlik yapan akademisyenlerle yaptığı çalışmada çıkar çatışması oranı % 23 olarak ifade edilmiştir (40). İncelediğimiz dergilerin % 73,3'ünde (n:11) çıkar çatışması ile ilgili bilgi bulunmakta ve bu ICMJE ve COPE ölçütlerini karşılamaktadır.

Editörler, telif hakkındaki konularını yazarlara ve derginin yayınlarını kullanabilecek kişilere açıkça belirtmelidir. İncelediğimiz dergilerde ICMJE'nin bu ölçütüne uyan dergi sayısı azımsanamayacak kadar çok olduğu (% 60,0) görülmüştür. Ancak, bu konuda tüm dergilerin ayrıntılı bilgi vermesi gerekmektedir.

ICMJE dergiye sunulacak makalenin hazırlanması ile ilgili yayınladığı kılavuzda genel bilgileri belirtmiştir. Bir standart olmamakla birlikte dergilerin tamamı makale hazırlanmasıyla ilgili bilgi vermişlerdir. Ancak

bunlar, bir kısmında çok detaylı, diğer bir kısmındaysa kısa açıklamalar halindedir. Ayrıca kaynak kullanımı ve kaynak gösterimi, farklı kurallar kullanılmakla birlikte yazarlara bilgi kısmında belirtilmiştir.

ICMJE bir kaynaktan tablo, şekil ve resim gibi alıntı yapıldığında gerekli izinlerin alınmasını istemektedir (24). Çalışmamızda dergilerin sadece % 26,6'sı (n:4) yapılan bu tür alıntılar için izin alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu oranın istenen düzeyden çok daha az olduğu söylenebilir. Arda ve arkadaşları (2003)'nın TÜBİTAK Türk Tıp Dizinine giren dergilerin editörleri ile yaptığı çalışmada ise bu oran %20,6 olarak bulunmuştur (43).

Sonuç ve öneriler

Ulusal hemşirelik dergilerinin yayın etiği açısından değerlendirilmesi amacıyla yürütülen bu çalışmada, 15 derginin internet siteleri incelenerek bir değerlendirme yapılmıştır. İncelenen dergilerin kullandıkları ortak bir standart olmadığı görülmüştür.

Dergilerin yayın etiği ile ilgili süreci yeterli seviyede yürütemediği, bazı konularda detaylı, diğer bir kısmındaysa kısa açıklamalar halinde yetersiz bilgi verdikleri görülmektedir.

Çalışmamızdan yola çıkarak, dergilerin, editörlerin ve araştırmacıların yayın etiği konusunda bilgilerinin yetersiz olduğu; bu konuda gerekli eğitimlerin düzenlenmesi gerektiği ileri sürülebilir.

Dergilerin etik kurul onayı ve aydınlatılmış onam, tekrar yayın, Helsinki Deklarasyonu'na uygunluk gibi konulara gösterdiği hassasiyeti diğer konularda da göstermesi gerektiği söylenebilir.

Dergilerin ortak bir standardı olmalıdır ve bu standartlar yayın etiği ilkelerini ayrıntılı bir biçimde içermelidir.

Dergiler yayın politikalarını güncel koşullara göre yeniden düzenlemelidir. Ayrıca dergiler etik ilkeler çerçevesinde denetlenmelidir.

Dergiler kendilerini gelişen teknolojiye göre yenilemelidir.

Dergiler, gönderilen yazıların daha önce yayınlanıp yayınlanmadığının tespiti ve daha önce yayınlanmış bir yazıyla karşılaştırılması olanağı sağlayan program ve yazılımları kullanmalıdır.

Dergilere, özellikle editörlere yayın etiğiyle ilgili eğitimle birlikte danışmanlık da sağlanmalıdır.

Yayın etiğine ilişkin eksik ya da yanlış bir uygulama ile karşılaşıldığında dergi editörü ya da yayın sahibi bilgilendirilmelidir. Bu bağlamda çalışmamızda dergiye gönderilen her makalenin istatistik uzmanı tarafından gözden geçirilmesini ve istatistik uzmanının yazarlar arasında bulunmasını isteyen derginin, bu konuda bilgilendirilmesi gerekmektedir.

İnternet sitelerini inceleyerek genel bir kanıya varabildiğimiz bu çalışmadan hareketle dergilerin yayın etiği ile ilgili tutumunu, özellikle editörlerin ve hakemlerin yayın etiği ile ilgili uygulamalarını konu alan, daha ayrıntılı irdeleyen araştırmalar yapılmalıdır.

Kaynaklar

1. Türk Dil Kurumu Sözlüğü.

http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.55590af5387cc9.1083476

1. E.T. 15.04.2015.

2. Uzbay T. Bilimsel Araştırma Etiği. İçinde: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2006. Ed. Yılmaz O. Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM. s. 19-26.
3. Bülbül T. Bilimsel yayınlarda etik. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 2004; 15: 72-92.
4. Özenç Uçak N, Birinci HG. Bilimsel etik ve intihal. Türk Kütüphaneciliği. 2008; 22(2): 187-204.
5. Day, R.A. Bilimsel Bir Makale Nasıl Yazılır ve Yayımlanır. Çeviri: Gülay Aşkar Altay. Ankara: TÜBİTAK Yayınları; 2001.
6. Oğuz, N. Y. Bilimsel yayın etiği. Klinik Psikiyatri. 1999; 2: 153-159.
7. İnci O. Bilimsel Yayın Etiği İlkeleri, Yanıtlmalar. Yanıtlmaları Önlemeye Yönelik Öneriler. Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2009. Ed. Yılmaz O. Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM. s. 69-90.
8. Türkiye Bilimler Akademisi Bilim Etiği Komitesi. Bilimsel Araştırmada Etik ve Sorunlar. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları; 2002. http://iibf.baskent.edu.tr/bilgi/bilimsel_etik.pdf E.T. 01.02.2015.
9. Resnik D. B. Bilim Etiği. Çeviri: Vicdan Mutlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları; 2004.
10. Yıldızeli A. Küreselleşme Sürecinde Yayıncılık. İçinde: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2007. Ed. Yılmaz O. Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM. s. 45-52.
11. Sop SA. Bir makale yayım sürecinin yayın etiği açısından değerlendirilmesi. VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi: 498-516.
12. https://www.academia.edu/7355034/Bir_Makale_Yay%C4%B1m_S%C3%BCrecinin_Yay%C4%B1n_Eti%C4%9Fi_A%C3%A7%C4%B1s%C4%B1ndan_De%C4%9Ferlendirilmesi_Evaluating_an_Article_s_Publication_Process_in_terms_of_Publication_Ethics_E.T. 01.03.2015.
13. Ruacan Ş. Bilimsel araştırma ve yayınlarda etik ilkeler. Gazi Tıp Dergisi. 2005; 16(4): 147-149.
14. Akarsu B. Felsefe Terimleri Sözlüğü. İstanbul: İnkılap Kitabevi; 2010. s.74.
15. Provenzale J. Ten principles to improve the likelihood of publication of a scientific manuscript. American Journal of Roentgenology. 2007; 188(5): 1179-1182.
16. Töreci K. Tıpta yayın etiği (bizden örneklerle). ANKEM Dergisi. 2010; 24(Sayı 1'e Özel Ek):1-41.
17. Ulman YI. Bilimsel bilgi üretiminde yayın etiği (örnekleriyle bilimsel yanıtma türleri), tıbbi yayın hazırlama kuralları ve yayın etiği. ed. H. Yazıcı, M. Şenocak, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Programı. İstanbul: Nobel yayınevi; 2006. s. 49-61.
18. Kırac FS. Bilimsel yanıtma: Tekrar yayınların tanımı, çeşitleri ve olası sonuçları. Anadolu Kardiyoloji Dergisi. 2011; 1: 174-8.
19. Tübitak Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği. E.T. 05.04.2015. http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/mevzuat/yonetmelik/YONETMELIK_III_9.pdf
20. Yükseköğretim Kurumları Etik Davranış İlkeleri http://www.provost.bilkent.edu.tr/YOK-EtikDavranisIlkeleri_20141110.pdf. E.T. 26.04.2015.
21. Kozak N. Türk kütüphaneciliği dergisinin Türkiye'de yayınlanan akademik dergiler içerisindeki yeri üzerine bir inceleme. Türk Kütüphaneciliği. 2002; 16(3): 237-247.

- 22.Kutsal Y.G. Editörün Katkı ve Sorumlulukları. İçinde: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2011. Ed. Yılmaz O. Ankara: TÜBİTAK-ULAKBİM.s.67-72.
- 23.Açan NL, Pişkin AK, Laleli Y. Bilimsel yayın kalitesi: Editör, yazar, hakem ve okurların katkıları. Turk J Biochem. 2012; 37(1): 1-4.
- 24.Amstrong J. Peer review for journals: evidence of quality control, fairness and innovation. Science and engineeringethics. 1997; 3(1): 63-84.
- 25.Uniform requirements for manuscripts submitted to biomedical journals: Writing and editing for biomedical publications. E.T. 05.03.2015. <http://www.icmje.org/>
- 26.Anadolu Üniversitesi Bilim Etiği Kılavuzu. E.T. 05.03.2015. <http://www.anadolu.edu.tr/arastirma/bilim-etigi-kilavuzu-ve-ekleri>.
- 27.Ünal M, Toprak M, Başpınar V. Bilim etiğine aykırı davranışlar ve yaptırımlar: Sosyal ve beşeri bilimler için bir çerçeve önerisi. Amme İdaresi Dergisi. 2012; 45(3): 1-27.
- 28.Koç S. Yayın etiği ihlalleri ve hukuksal düzenlemeler. İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri, Araştırmalar ve Etik Sempozyum Dizisi No: 50, Mayıs 2006; s.63-75.
- 29.1951 tarihli ve 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/7981_5846.html
- 30.2015 tarihli ve 29260 sayılı Üniversitelerarası Kurul Doçentlik Sınav Yönetmeliği.
- 31.1982 tarihli ve 17789 sayılı Yükseköğretim Kurumları Yönetici, Öğretim Elemanı ve Memurları Disiplin Yönetmeliği
- 32.Yükseköğretim Kurulu Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi
- 33.Yükseköğretim Kurumu Etik Davranış İlkeleri http://www.provost.bilkent.edu.tr/YOK-EtikDavranisIlkeleri_20141110.pdf. E.T. 26.04.2015
- 34.Committee on PublicationEthics. <http://publicationethics.org/>. E.T. 02.03.2015.
- 35.International Committee of MedicalJournalEditors (ICMJE). <http://www.icmje.org/icmje-recommendations.pdf> E.T. 02.03.2015.
- 36.Emiroğlu N. Bilim etiği ve sorumluluklar. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi. 2005; 7(1): 5-25.
- 37.Excellence as a policy in research. http://www.cnrs.fr/comets/IMG/pdf/excellence_as_a_policy_in_research-co-referral_comets_27.05.14.pdf
- 38.Dünya Tıp Birliği Helsinki Bildirgesi. <http://www.ttb.org.tr/images/stories/file/2013/helsinki.pdf>. E.T. 02.03.2015.
- 39.Çobanoğlu N. Bilimsel Yayınlarda Etik Kurullar ve Kurallar. İçinde: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2007. Ed. Yılmaz O. s. 120-128.
- 40.Uluoğlu C. Araştırma etiği. İçinde: Sağlık bilimlerinde süreli yayıncılık, 2009. s. 47-52.
- 41.Broome M. Ethical concerns of nursing reviewers: An international survey. Nursing Ethics. 2010;

- 17(6): 741–748.
42. Kennedy MS, Barnsteiner J, Daly J. Honorary and ghost authorship in nursing publications, journal of nursing scholarship. 2014; 46(6): 416–422.
43. Wislar JS, Flanagan A, Fontanarosa PB, De Angelis C. Honorary and ghost authorship in high impact biomedical journals: a crosssectional survey.
<http://www.bmj.com/content/343/bmj.d6128.full.pdf+html>. E.T. 13.05.2015
44. Arda B. Bilimsel bilgi üretiminde yayın etiği.
<http://www.ulakbim.gov.tr/dokumanlar/sempozyum1/barda.pdf>. E.T. 02.02.2015
45. Celayir S. Duplikasyon. <http://www.ulakbim.gov.tr/dokumanlar/sempozyum1/scelayir.pdf>. E.T. 02.03.2015
46. Öztürk L. Bir Bilgisayar Yazılımı İntihali Saptayabilir mi? Benzerlik İndeksi Ne Tür Bilgi Verir? İntihale Karar Vermede Editörün Rolü Nedir? İçinde: Sağlık Bilimlerinde Süreli Yayıncılık, 2011. Ed. O.Yılmaz. s.47-50.